

Czynniki sprzyjające reprodukcji społecznej oraz czynniki ją zakłócające powinny być zatem przedmiotem szczególnego zainteresowania socjologów. Migracja rodzica zmienia zasadniczo sposób funkcjonowania rodziny i ogranicza jej zdolności reprodukcyjne. Jak zauważyli autorzy raportu Fundacji Sorosa, skutki choćby czasowej migracji rodzica przypominają skutki sieroctwa lub pólsieroctwa³. Raporty dotyczące skutków migracji dla rodziny różnią się w ich ocenie⁴.

Migracja w przeciwieństwie do niektórych innych zdarzeń prowadzących do powstawania rodzin niepełnych pozostaje jednak w sferze wyboru podmiotu migrującego i jego rodziny. Zatem migracja zarobkowa, jako element strategii gospodarstwa domowego, powinna być przedmiotem szczególnego zainteresowania polityków społecznych. Migracja powoduje nie tylko przekształcenia w strukturze społecznej, ale i zmiany w procesie reprodukcji społecznej. Jej rozmiar i cechy wpływają na proces kształtowania kapitału ludzkiego pozostającego w kraju wysyłającym zarówno w sposób bezpośredni (ubytek członków danej społeczności), jak i pośredni.

5.1. Feminizacja migracji a rola kobiety w rodzinie

Ze statystyk wynika, że wśród migrantów przeważają mężczyźni. Dlaczego zatem coraz częściej mówi się o feminizacji migracji? Do lat 60. XX wieku kobiety stanowiły 47% populacji migrantów międzynarodowych, a do końca XX wieku ich udział wzrósł do 49%⁵. To co stanowi o feminizacji migracji, to przede wszystkim jej charakter. Migracja zarobkowa 1. połowy i początków 2. połowy XX wieku to głównie migracja mężczyzn do pracy w gałęziach produkcji, gdzie kobiety nie były zatrudniane. Migracja kobiet sprzed lat była głównie migracją „przy mężu” lub w ramach łączenia rodzin⁶. Z czasem

---

³ *Effects of migration. Children left at home*, Soros Foundation, 02.10.2007, <http://www.osf.ro/en/publicatii.php?pag=2> (data ost. wejścia 10.04.2009).

⁴ Wnioski Fundacji Sorosa znajdują potwierdzenie np. w: T. Rostgaard, *The equal sharing of care responsibilities between women and men*, United Nations Division for the Advancement of Women, Expert Group Meeting on *Equal sharing of responsibilities between women and men, including care-giving in the context of HIV/AIDS*, EGM/ESOR/2008/EP.6, United Nations Office at Geneva, 6–9 October 2008, do innych wniosków dochodzą autorzy raportu *State of world population 2006. A passage to hope. Women and international migration*, United Nations Population Fund, New York 2006.

⁵ H. Zlotnik, *The global dimensions of female migration*, Migration Policy Institute, Washington D.C. 2003.

⁶ S. Martin, *Women, migration and development*, „Transatlantic Perspectives on Migration”, Institute for the Study of International Migration Walsh Scholl of Foreign Service, Georgetown University, June 2007, <http://isim.georgetown.edu/Publications/GMF%20Materials/Martin.pdf> (data ost. wejścia: 14.11.2009).

kobiety zaczęły migrować samodzielnie w poszukiwaniu pracy. Dodatkowym czynnikiem jest coraz większy udział kobiet w tworzeniu międzynarodowych transferów finansowych⁷. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać m.in. w charakterze popytu na pracę, rozwoju sektora „różowych kołnierzyków” i zapotrzebowaniu na pracowników do zajęć na peryferiach rynku pracy.

Migracje zarobkowe kobiet stały się przedmiotem zainteresowania badaczy, ponieważ jest to zjawisko coraz powszechniejsze, a także dlatego, że zmienił się charakter tych migracji. Dotychczas wyjeżdżające kobiety były najczęściej członkami rodziny migranta, współcześnie coraz częściej samodzielnie podejmują migrację zarobkową. Należy jednak pamiętać, że wciąż najwięcej kobiet migruje albo w ramach migracji rodzin, albo łączenia rodzin⁸.

Z. Kawczyńska-Butrym wymienia następujące czynniki charakterystyczne dla feminizacji migracji: cechy krajów, z których wyjeżdża więcej kobiet niż mężczyzn; przyczyny migracji kobiet i ich główne cele; rodzaj prac wykonywanych przez migrantki; zagrożenia związane z migracją kobiet oraz zmiany w rolach rodzinnych migrantek⁹. Według autorki kraje, z których rekrutują się migrantki charakteryzują się „niższym niż w bogatych krajach poziomem rozwoju ekonomicznego i powiązanymi z nim problemami na rynku pracy, trudnościami materialnymi rodzin i niskim standardem ich życia, niższym niż w krajach bogatych o dynamicznie rozwijających się gospodarkach”¹⁰. Trudno jednak odmówić tych cech krajom, z których również często wyjeżdżają mężczyźni. Należy wziąć pod uwagę m.in. charakterystyczne cechy rynku pracy krajów pochodzenia migrantek, ich trudniejszą pozycję na rynku pracy i mniejsze możliwości znalezienia zatrudnienia.

B. Balcerzak-Paradowska określa następujące motywy podejmowania pracy zarobkowej przez kobiety¹¹:

- konieczność zdobycia źródła dochodu w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, zwłaszcza gdy dochód jednego członka rodziny jest niewystarczający;
- ochrona przed ubóstwem, praca drugiego członka rodziny „jest głównym czynnikiem wychodzenia z niedostatku”;

---

⁷ *Feminization of migration: gender, remittances and development*, United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW), Republica Dominicana 2007, Working Paper, No. 1.

⁸ J. Ghosh, *Migration and gender empowerment: recent trends and emerging issues*, „Human Development Research Paper” 2009/04, http://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/19181/1/MPRA_paper_19181.pdf, s. 13–14 (data ost. wejścia 15.12.2009).

⁹ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 39.

¹⁰ *Ibidem*, s. 40.

¹¹ B. Balcerzak-Paradowska, *Polityka rodzinna. Między dwoma modelami*, IPiSS, Warszawa 1999, s. 59–60.

- w przypadku rodzin niepełnych biologicznie praca kobiet jest ich jedynym źródłem utrzymania (większość rodzin niepełnych stanowią samotne matki z dziećmi);
- przy bezrobociu jednego współżywiciela rośnie znaczenie dochodu z pracy drugiego;
- dysfunkcyjność rodziny, która przeważnie jest efektem zachowań mężczyzn, co powoduje „feminizację” przymusu podjęcia pracy zawodowej;
- dążenie do podniesienia standardu materialnego życia rodziny;
- chęć uzyskania ekonomicznej niezależności przez kobiety.

W przypadku pracy za granicą motywy są bardziej skomplikowane. Poza poszukiwaniem źródła utrzymania, praca taka musi być rozpatrywana w szerszym kontekście zmiany otoczenia społecznego. Badacze często wskazują na podejmowanie pracy jako oficjalny motyw podawany przez kobiety, które pragną zmienić swoje życie, np. uciec od nieudanego związku¹². Z. Kawczyńska-Butrym wymienia trzy grupy czynników, które skłaniają kobiety do migracji: „szczególnie trudną sytuację materialną kobiet i ich rodzin, sprzyjające zatrudnieniu specyficzne oferty krajów przyjmujących, wyjazdy »dla siebie«”¹³.

„Dokonujące się przemiany rozrywają łańcuchy zamykające kobiety w sferze prywatnej. Tak więc nowe prądy, idee, zmieniające się globalne rynki pracy wypychają masowo kobiety z orbis interior, lokując je także poza tradycyjnymi formami życia społeczeństwa (głównie domem i rodziną) i kreując nowe sposoby myślenia oraz określania swojej tożsamości”¹⁴. Badacze migracji opisują zjawisko emancypacji kobiet przez migrację zarobkową i przejmowanie roli żywiciela rodziny¹⁵. Takie skutki zauważalne są w społecznościach pochodzenia, w przypadku kobiet pochodzących z tradycyjnych społeczeństw. Uwalniając się spod patriarchy męża czy ojca, kobiety mogą doświadczyć więcej autonomii i kontroli nad własnym życiem. W przypadku migracji do kraju, gdzie relacje między przedstawicielami obu płci są bardziej partnerskie stają się one bardziej świadome swoich możliwości i praw. Z drugiej strony często wykonują tam najprostsze prace poniżej swoich kwalifikacji. Pozbawione zabezpieczenia społecznego i żyjąc w społecznej izolacji, są pracownikami i obywatelami drugiej kategorii¹⁶. Wyniki badań wykazują, że równe traktowanie w kraju przyjmującym jest jednym z głównych

---

¹² K. Slany (ed.), *International migration. A multidimensional analysis*, AGH University of Science and Technology Press, Kraków 2005; *Feminization of migration...*, op. cit.

¹³ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje...*, op. cit.

¹⁴ K. Slany (red.), *Migracje kobiet. Perspektywa wielowymiarowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 9.

¹⁵ T. Miłkowski, *Kobiety we współczesnych migracjach*, Instytut Historii PAN, Warszawa 1997, *Migracje i Społeczeństwo*, t. 2, s. 225–233.

¹⁶ *Feminization of migration...*, op. cit.

czynników skłaniających do osiedlenia. Tymczasem mężczyźni chętnie wracają do kraju pochodzenia, by powrócić do swego statusu sprzed wyjazdu i związanych z nim przywilejów¹⁷.

Autorzy raportu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji podkreślają, że istnieje popyt na pracę zarówno przyjezdnych kobiet, jak i mężczyzn, jednak mężczyźni częściej od kobiet otrzymują lepiej płatną pracę wymagającą wyższych kwalifikacji. Kobiety wykonują natomiast prace domowe, prace usługowe w gastronomii, w przemyśle erotycznym, charakteryzujące się niskimi zarobkami, brakiem osłony socjalnej i złymi warunkami pracy¹⁸. Kobiety zapełniają najbardziej niekorzystne nisze rynku pracy, co sprawia, że płeć staje się „kryterium organizującym rynek pracy kraju przyjmującego”, który powiela i umacnia stereotypy płciowe niekorzystne dla kobiet. Ponadto dotyczy to osób o szczególnych cechach – zawsze są to kobiety o określonym pochodzeniu, narodowości. Ich niekorzystne położenie potęgowane jest zatem przez kilka czynników sprzyjających dyskryminacji¹⁹.

Płeć migranta determinuje konsekwencje migracji. W przypadku kobiet migrantek płeć jest czynnikiem potęgującym negatywne skutki migracji. Migrantki doświadczają określonej postawy wobec społeczności migrantów i dyskryminacji kobiet oraz zmiany relacji z pozostawionymi w domu dziećmi. Kobiety z tradycyjnych społeczeństw muszą pokonać przeszkody, takie jak: społeczna dezaprobatą wyjazdów bez opieki mężczyzny, wyższe koszty podróży, niekiedy nawet formalny wymóg zgody męskiego opiekuna na wydanie paszportu, czy przekroczenie granicy²⁰. Pochodzenie migrantek ma także znaczenie dla warunków ich pracy. Analiza porównawcza warunków zatrudnienia migrantek z różnych krajów wykazała różnice w poziomie zarobków oraz rodzaju wykonywanych prac ze względu na kraj pochodzenia²¹. Ograniczenia w dostępie do informacji na temat kraju przeznaczenia oraz przysyłanych warunków pracy skłaniają kobiety do szukania pomocy u pośredników, którzy często wykorzystują ich niekorzystne położenie, pobierając nadmierne opłaty i nadużywając swojej funkcji²².

---

¹⁷ P.R. Pessar, *Engendering migration studies: the case of new immigrants in the United States*, „American Behavioral Scientist” 1990, 42(4), s. 577–600.

¹⁸ *State of world population 2006...*, op. cit., s. 22.

¹⁹ *Feminization of migration...*, op. cit.

²⁰ D.J. McKenzie, *Paper walls are easier to tear down: passport costs and legal barriers to emigration*, World Bank Policy Research Working Paper 3783, December 2005, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSContentServer/IB/2005/12/01/000016406_20051201150541/Rendered/PDF/wps3783.pdf (data ost. wejścia 14.12.2009).

²¹ N. Oishi, *Women in motion: globalization, state policies, and labour migration in Asia*, Stanford University Press, 2005, za: J. Ghosh, *Migration and gender empowerment: recent trends and emerging issues*, „Human Development Research Paper” 2009/04, s. 25.

²² J. Ghosh, *Migration and gender empowerment...*, op. cit., s. 23.

„Szczególnej deprywacji poddane są kobiety pragnące realizować się zawodowo i jednocześnie pełniące kanonicznie obowiązki domowe. To właśnie armia białego międzynarodowego proletariatu wyjeżdżającego do pracy za granicę wspomaga w tradycyjnych funkcjach kobiety z bogatych krajów, umożliwia im godzenie ról, które najczęściej pozostawały ze sobą w sprzeczności ze względu na typowe społeczne oczekiwania wobec kobiet”²³. Migracja wpływa na kształtowanie się ról płciowych i jest to proces dialektyczny. Aktywność zawodowa kobiet w krajach zachodnich doprowadziła do deficytów w zakresie realizacji funkcji opiekuńczej i usługowej rodziny, wytwarzając zapotrzebowanie na usługi opieki nad dziećmi, osobami starszymi oraz prac domowych. Teza ta została rozwinięta w koncepcji „globalnej sieci opieki”²⁴, która inspirowała wnioski dla polityki społecznej. Idąc śladem poszukiwań innego sposobu wykonywania zadań opiekuńczych, można zauważyć deficyt rozwiązań instytucjonalnych w tym zakresie. Braki w krajach wysoko rozwiniętych są uzupełniane przez pracę imigrantek. Kryzys instytucji opieki nie jest rozwiązany w sposób instytucjonalny, ale za pomocą sieci powiązań w ramach globalnej sieci opieki przeniesiony zostaje na grunt państw, z których rekrutują się imigrantki świadczące usługi opiekuńcze. W ten sposób niedostatki polityki społecznej w krajach wysoko rozwiniętych odbijają się na rodzinach w krajach emigracji. „Zapotrzebowanie na ten rodzaj pracy jest, jak już podkreślano, stymulowany m.in. sytuacją demograficzną kraju (starzenie się), specyfiką rynku pracy, polityką społeczną i zobowiązaniami do świadczenia międzygeneracyjnej pomocy. *Domestic work* realizowana w prywatnych domach jest niezbędna dla utrzymania systemu rodzinnego, a nawet jego szczęścia. Niestety praca ta jest niedoceniana i niewidoczna społecznie”²⁵. Kobiety migrantki podejmują także pracę wymagającą wysokich kwalifikacji, jednak rzadziej niż mężczyźni. Wyjątkiem są przypadki wynikające z realizowania celów polityki migracyjnej, np. w Kanadzie, USA czy Japonii zatrudnianie pielęgniarek z krajów rozwijających się. Ogólnie można zauważyć wzrost poziomu emigracji wysoko wykwalifikowanych kobiet z krajów rozwijających się, a nawet ich przewagę liczebną w strumieniu wysoko wykwalifikowanych migrantów²⁶.

Istnieje wiele innych czynników utrudniających sytuację migrujących kobiet. Kobiety mają większe trudności z uznaniem kwalifikacji w kraju imigracji. Pracodawcy niechętnie uznają kwalifikacje kobiet zdobyte w kraju

---

²³ K. Slany (red.), *Migracje kobiet...*, op. cit..

²⁴ Zob. rozdz. 2 niniejszej pracy *Migracje zarobkowe i rodzina w wybranych koncepcjach teoretycznych*.

²⁵ K. Slany (red.), *Migracje kobiet...*, op. cit., s. 15.

²⁶ J. Ghosh, *Migration and gender empowerment...*, op. cit., s. 23.

pochodzenia, dotyczy to zwłaszcza kobiet pochodzących z krajów rozwijających się, gdzie brak jest rozwiązań w zakresie wzajemnego uznawania wykształcenia. Kobiety są także bardziej narażone na deprecjację kwalifikacji, zwłaszcza kiedy migrują w ramach łączenia rodzin i ich zatrudnienie zależy od warunków panujących na rynku pracy, na którym zatrudnieni są ich partnerzy²⁷. Ze względu na uwarunkowania biologiczne oraz zatrudnienie w przemyśle erotycznym są bardziej narażone na zarażenie chorobami wenerycznymi, w tym HIV/AIDS²⁸. Częściej stają się ofiarami przemocy w postaci molestowania seksualnego. Kobiety zatrudnione jako pomoce domowe podlegają ograniczeniom wykraczającym daleko poza sferę obowiązków związanych z wykonywaną pracą, są depersonalizowane, niekiedy poniżane²⁹. Migrantki długoterminowe napotykać liczne przeszkody prawne, społeczne i instytucjonalne w realizowaniu swoich praw, jednak tematyka ta wykracza poza zakres przedmiotowy pracy skupiający się na migracjach cyrkulacyjnych.

5.2. Skutki migracji dla dzieci

Wyjazd matki wiąże się z koniecznością reorganizacji życia rodzinnego, ale i zmianą funkcjonowania dziecka podczas nieobecności matki. W związku z nasileniem migracji po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej coraz częściej zwraca się uwagę na zjawisko eurosieroctwa. W języku potocznym sieroctwo to wychowanie bez opieki rodziców, jednak pedagodzy rozróżniają różne stopnie sieroctwa w zależności od nasilenia zaburzeń w relacji z rodzicami³⁰: najwyższy – zupełny brak kontaktu z rodzicami, średni – sporadyczne, nieregularne kontakty dziecka z rodzicami, najniższy – kontakt dosyć częsty z różną częstotliwością, zainteresowanie rodziców sytuacją dziecka.

Skutki rozłąki z rodzicami powstają zatem nie tylko w przypadku trwałego pozbawienia kontaktu z rodzicami, także nieregularne i krótkotrwałe kontakty odbijają się na procesie wychowawczym. Sytuacja psychopedagogiczna dziecka w rodzinie migrantów była przedmiotem badań m.in. W. Danilewicz, która ukazuje złożoność konsekwencji migracji jednego lub obojga z rodziców dla

---

²⁷ B. Khadria, *Shifting paradigms of globalization: The twenty-first century transition towards generics in skilled migration from India*, „International Migration” 2001, No. 39, s. 45–69.

²⁸ *Gender, remittances and development: preliminary findings from selected SADC Countries*, UN-INSTRAW, 2005, <http://www.un-instraw.org/en/instraw-publications/final-reports/index.php> (data ost. wejścia 15.12.2009).

²⁹ Ghosh J., *Migration and gender empowerment...*, op. cit.

³⁰ B. Matyjas, *Sieroctwo* oraz A. Kurcz, *Sieroctwo rodzinne*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, tom 5, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.

rozwoju dziecka³¹. Zjawiska te wymagają pogłębionej analizy na gruncie psychologii rozwojowej i pedagogiki, co wykracza poza zakres niniejszej pracy.

Skutki emigracji jednego z rodziców mogą być podobne do skutków monoparentalności czy wręcz sieroctwa. Z drugiej strony B. Walczak, zajmujący się psycho-pedagogicznymi konsekwencjami migracji rodziców, pisze, że sieroctwo migracyjne „oznacza przekazanie dziecka pod pieczę zastępczą wobec niewydolności wychowawczej rodziny przebywającej na migracji. Jest to zatem szczególny przypadek sieroctwa społecznego. Nie ulega jednak wątpliwości, że nazywanie ogółu dzieci z rodzin migracyjnych (euro)sierotami jest nonsensem. Po pierwsze, dlatego, że migracja nie oznacza automatycznie zaburzenia więzi między rodzicem migrantem a dzieckiem (nie wspominając o drugim rodzicu, zazwyczaj pozostającym w domu)”³². W literaturze przedmiotu można spotkać tezy o braku „właściwego wzorca rodziny, który jest podstawą uczenia się ról społecznych”, a także o naruszeniu podstawowych funkcji rodziny³³. Wyniki badań wskazują jednak, że dzieci z rodzin monoparentalnych radzą sobie równie dobrze, jak dzieci z pełnych rodzin, a nowsze teorie rodziny odchodzą od identyfikowania samotnego rodzicielstwa w kategoriach patologii, interpretując je raczej jako sytuację kryzysową. Kryzys rodziny, miejsca pierwotnej socjalizacji, polega na stopniowym zmniejszaniu się jej oddziaływań socjologicznych. Wpływ zyskują wówczas inne grupy odniesienia, np. grupy rówieśnicze³⁴. „Sytuacja dziecka w rodzinie zdeorganizowanej strukturalnie, nie jest zawsze tragiczna i nie zawsze musi

---

³¹ Szerzej w rozdz. 3 niniejszej pracy, zob. też: W. Danilewicz, *Migracje zagraniczne jako obszar zainteresowań pedagogiki społecznej*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 3, s. 9–22; B. Walczak, *Społeczne, edukacyjne i wychowawcze konsekwencje migracji rodziców i opiekunów prawnych uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, BRPD, Pedagogium WSPR, Warszawa 2008, http://www.brpd.gov.pl/euro-sieroctwo/raport_eurmigracje.pdf (data ost. wejścia 14.01.2009); B. Walczak, *Wychowawcze i edukacyjne konsekwencje „euromigracji” rodziców i opiekunów*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2008, nr 5 (470); B. Walczak, *Euromigracje rodziców i opiekunów uczniów – skala zjawiska oraz jego wychowawcze i edukacyjne implikacje*, „Pedagogika Społeczna” 2008, nr 3.

³² B. Walczak, *Migracje rodzicielskie*, w: E. Kozdrowicz, B. Walczak (red.), *Szkoła wobec mobilności zawodowej rodziców i opiekunów. Niezbędnik Nauczyciela*, Warszawa 2008, s. 9.

³³ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2002, s. 127; zob. także: E. Wideł, *Realizacja funkcji rodzinnych w rodzinach rozbitych*, w: M. Ziemska, A. Kwak (red.), *Funkcjonowanie rodziny a problemy profilaktyki społecznej i resocjalizacji*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1981; M. Jarosz, *Dezorganizacja w rodzinie i społeczeństwie*, PWN, Warszawa 1987.

³⁴ J. Bogucki, „Kryzys rodziny” w świetle koncepcji socjalizacji J.J. Arnetta oraz D.J. Harris, w: Cz. Kępski (red.), *Opieka i wychowanie w rodzinie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003, s. 57.

prowadzić do osamotnienia. Jest ona bowiem uwarunkowana w znacznym stopniu kulturą stosunków międzyludzkich w rodzinie, zależy od siły więzi emocjonalnej z rodzicem lub obojgiem, od atmosfery życia rodzinnego, charakteru wychowania rodzinnego, stopnia zainteresowania dzieckiem przez rodzica, z którym ono mieszka, zaangażowania emocjonalnego rodzica w proces opieki, wychowania swojego dziecka³⁵.

Związek między migracją a zdrowiem psychicznym oraz funkcjonowaniem rodziny był także przedmiotem badań grupy brytyjskich psychiatrów. W rodzinach migrantów³⁶ notowano objawy dysfunkcji rodziny i zaburzeń psychicznych u dzieci częściej niż w rodzinach brytyjskich. Tendencja ta nie zależała od wieku, płci, występowania chorób psychicznych u rodziców i poziomu wykształcenia żywiciela rodziny³⁷.

Z raportu Banku Światowego *Migration and Remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union* dowiadujemy się, że migracje prowadzą do ograniczenia uwagi poświęcanej dzieciom, kłopotów w szkole, niekiedy braku odpowiedniej opieki medycznej. W Mołdawii i Bułgarii migracje stały się istotnym czynnikiem obniżenia stopy scholaryzacji. W Mołdawii wzrosła liczba „dzieci ulicy” w większych aglomeracjach miejskich. Specjaliści szukają przyczyn takiego stanu rzeczy w nieudanych relacjach między dziećmi a ich opiekunami, nieodpowiednim sposobie sprawowania opieki, niezaspokojeniu potrzeb dziecka. W raporcie wyrażono obawę o wpływ przewidywanych skutków zaniedbań wychowawczych na poziom rozwoju społecznego w kraju³⁸.

Coraz częściej temat dzieci pozostawionych w domu przez rodziców migrantów budzi zainteresowanie polskich środowisk badawczych i władz. Ze wstępnej analizy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że w 2007 roku 1014 dzieci trafiło do rodzin zastępczych, a 285 do domów dziecka z powodu wyjazdu rodziców za granicę³⁹.

Problem „eurosierot” występuje w wielu krajach naszego regionu. Szacuje się, że na Litwie, która liczy 3,5 mln obywateli jest ok. 30 tys. dzieci emigrantów. Litwa była jednym z pierwszych krajów, w którym wprowadzono rozwiązania prawne związane ze zjawiskiem „eurosieroctwa”, m.in. upro-

---

³⁵ J. Izdebska, *Dziecko osamotnione w rodzinie*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2004, s. 101.

³⁶ Rodziny migranckie były w badaniu zdefiniowane jako rodziny, w których dziecko urodziło się za granicą lub choćby jeden z rodziców pochodził z zagranicy.

³⁷ L.R. Patino i in., *Migration, family dysfunction and psychotic symptoms in children and adolescents*, „British Journal of Psychiatry” 2005, No. 186, s. 442–443.

³⁸ A. Mansoor, B. Quillin, *Migration and remittances...*, *Eastern Europe and the former Soviet Union*, The World Bank 2007.

³⁹ A. Grabarczyk, *Szukający raport: emigranci porzucają swoje dzieci*, „Polska”, 24.07.2008, <http://www.polskatimes.pl/fakty/kraj/25996,szukajacy-raport-emigranci-porzucaja-swoje-dzieci,id,t.html> (data ost. wejścia 15.03.2009).

szczony tryb przyznawania prawa do opieki nad dziećmi migrantów. Opieka taka ma charakter tymczasowy, więc nie wymaga orzeczenia sądu. Do kompetencji władz samorządowych należy wydawanie zaświadczeń o sprawowaniu opieki nad dzieckiem, którego rodzice wyjechali za granicę. Jednocześnie prowadzona jest akcja ustalania miejsca pobytu rodziców litewskich „eurosierot” mająca na celu skłonienie ich do dokonania wyboru opiekuna swoich dzieci⁴⁰.

Rozwiązanie prawne zastosowane na Litwie świadczy o bezradności władz wobec zjawiska „eurosieroctwa”. Wskazanie opiekuna dziecka jest konieczne ze względów proceduralnych i określa reprezentanta dziecka w jego relacjach z instytucjami publicznymi. Nerozwiązany pozostaje natomiast podstawowy problem związany z migracją rodziców – osierocenie dziecka i jego psychospołeczne skutki.

5.3. Skutki ekonomiczne dla rodzin

Konsekwencje makroekonomiczne migracji w sposób pośredni wpływają na życie rodzin, np. przez skutki dla rozwoju gospodarczego kraju, spadek podaży pracy, wzrost płacy realnej w kraju⁴¹. Z licznych badań nad migracją zarobkową wynika, że migracja, jako indywidualny wybór, jest sposobem radzenia sobie z bezrobociem, co wpływa na sytuację na rynku pracy, a tym samym większą dostępność miejsc pracy na rynku krajowym. Skutki migracji uwidoczniają się w sposób nierównomierny w wymiarze terytorialnym i sektorowym. W wyniku migracji zaczyna brakować pracowników w niektórych sektorach gospodarki, pogłębia się więc zjawisko bezrobocia strukturalnego. Sami migranci ryzykują natomiast swoją pozycję na krajowym rynku pracy, szczególnie migranci czasowi; w konsekwencji prowadzi to do podwójnej marginalizacji⁴².

Narodowy Instytut Badań Ekonomiczno-Społecznych (NIESR) przeprowadził symulację zakładającą odpływ miliona Polaków w latach 2006–2010, z czego 500 tys. miało trafić do Wielkiej Brytanii, 400 tys. do RFN i 100 tys. do innych krajów Unii Europejskiej. W perspektywie dziesięcioletniej gospodarka brytyjska odnotowałaby poziom PKB o 1,1%, a niemiecka o 0,5% wyższy niż w sytuacji niewystąpienia tej migracji. Skumulowany przyrost PKB w perspektywie dwudziestoletniej wyniósłby 16% w Wielkiej Brytanii i 9% w RFN. Polska odnotowałaby natomiast spadek PKB o 3,5% w perspektywie dekady,

---

⁴⁰ K. Świerczyńska, E. Południk, *Apel do rządu: Pomóżcie eurosierotom*, „Dziennik” 10.06.2008, http://dziennik.pl/wydarzenia/article188838/Apel_do_rzadu_Pomozcie_eurosierotom.html (data ost. wejścia 15.03.2009).

⁴¹ *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007 r., s. 24.

⁴² M. Okólski, *Costs and benefits of migration for Central European countries*, Centre of Migration Research, Warsaw 2006, CMR Working Papers, No. 7/65.